

Интернета стала почти всеобщей, эту проблему легко решить, тем более, что все материалы УМКД создаются преподавателями на компьютере.

Библиографические ссылки

1. Качество жизни студентов ДНУ: самооценки условий быта, учебы и досуга. Отчет по результатам социологического исследования / В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн, Ю. В. Глущенко, С. В. Легеза. – Д., 2006. – 61 с.
2. Модернізація методів викладання: передумови та проблеми. Звіт за результатами соціологічного дослідження / В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн, Ю. В. Глущенко. – Д.: ДНУ, 2008. – 104 с.
3. Модернізація навчального процесу очима студентів ДНУ. Звіт за результатами соціологічного дослідження / В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн, Ю. В. Глущенко, С. В. Легеза. – Д.: ДНУ, 2007. – 94с.
4. Навчальний процес і дозвілля студентів-соціологів ДНУ. Звіт за результатами соціологічного дослідження / В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн, Ю. В. Глущенко, С. В. Легеза. – Д.: ДНУ, 2007. – 55с.

Надійшла до редколегії 15.02.2012 р.

УДК 316

Л. А. Пірог

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СУЧАСНИЙ СТАН ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СУСПІЛЬСТВО

Наголошується на особливостях ставлення суспільства до людей з особливими потребами. Наводяться головні напрямки соціальної політики України стосовно інвалідів. Висвітлюються актуальні питання проблеми інтеграції людей з обмеженими можливостями в суспільство: проблеми автотранспорту, трудової діяльності та профнавчання. Визначається роль громадських організацій в життєдіяльності людей з особливими потребами.

Ключові слова: особи з обмеженими можливостями, інтеграція людей з обмеженими можливостями.

Акцентируется внимание на отношении общества к людям с особенными потребностями. Указываются основные направления социальной политики Украины в отношении инвалидов. Освещаются актуальные проблемы интеграции людей с особенными потребностями в общество: проблемы автотранспорта, трудовой деятельности и профессионального обучения. Определяется роль общественных организаций в жизнедеятельности людей с особенными потребностями.

Ключевые слова: люди с ограниченными возможностями, интеграция людей с ограниченными возможностями.

At the beginning of the article attention is accented on attitude of society toward people with the special necessities. Basic directions of social policy of Ukraine are specified in regard to invalids. The issues of the day of integration of people are illuminated with the special requirements in society: problems of motor transport, labour activity and vocational training. In the article the role of public organizations is examined in the vital functions of people with special necessities.

Keywords: people with the limited possibilities, integration of people with the limited possibilities.

У сучасному світі усвідомлюється необхідність інтеграції осіб з обмеженими можливостями здоров'я в суспільство шляхом подолання не тільки фізич-

них, але й символічних бар'єрів у їхньому житті. На сучасному етапі розвитку українського суспільства соціально-психологічний аспект взаємовідносин людей із обмеженими фізичними можливостями та здорової частини суспільства набуває особливого значення. Сучасне суспільство можна розділити на дві групи за ставленням до людей з особливими потребами, до взаємодії з ними. Перші вважають інтеграцію таких людей в суспільство непотрібною і до інвалідів ставляться вкрай негативно, вважаючи, що «інваліди повинні жити з інвалідами», «здорові люди інвалідів ніколи не зрозуміють». Другі є прихильниками інтеграції людей із особливими потребами у суспільство, вважаючи, що «всі повинні бути рівними», «розуміти один одного», а це можливо лише за умов спільної життєдіяльності, «інвалід не повинен вважати себе неповноцінним членом суспільства».

Саме люди з особливими потребами найчастіше відчують негативне ставлення до себе з боку суспільства. І відсоток пригнічених інвалідів збільшується залежно від тяжкості (ступеня) інвалідності та міри зовнішнього прояву хвороби.

Інтеграція людини у суспільство передбачає її повне включення в усі сфери життєдіяльності суспільства, дестигматизацію особи за будь-якими ознаками (віку, статі, расової приналежності, стану здоров'я, релігійних, поведінкових особливостей тощо). Особливого значення набуває інтеграція у суспільство людей із обмеженими фізичними можливостями, адже вони є «виключеною» із суспільства соціальною групою [2].

На жаль, в Україні, незважаючи на прогресивні закони, позитивних зрушень стосовно людей з особливими потребами у суспільній свідомості не відбулося. Навпаки, спостерігається зростання байдужості, відвертої недоброзичливості, навіть проявів жорстокості. Цьому неабияк сприяє гасло «світ належить першим і успішним», що заповонило засоби масової інформації. Причому зневагу виказують не лише «успішні», а й люди далекі від цього визначення.

Тому, говорячи про безбар'єрну Україну, насамперед слід мати на увазі ліквідацію бар'єрів у свідомості людей, створення позитивного іміджу інваліда. Слід усвідомити, що вилучення з суспільного життя багатомільйонної верстви, якою є інваліди, – це обкрадання суспільства, а боротьба за безбар'єрну державу – поліпшує якість життя здорових людей. Без дотримання цих умов безбар'єрність і надалі матиме формальний характер.

Одним із головних напрямів соціальної політики Української держави стосовно інвалідів визначено систему заходів, орієнтованих на поліпшення їхньої життєдіяльності, відновлення соціального статусу, досягнення матеріальної незалежності та всебічної інтеграції в суспільство. Програми щодо соціального захисту інвалідів віднесено до пріоритетних державних програм, а видатки на їх виконання переважно відносять до захищених статей Державного бюджету України. Проте в реальності інваліди сьогодні належать до найбільш соціально незахищених категорій населення, стан дотримання їх прав свідчить про недостатню участь інвалідів в економічному і соціальному житті суспільства.

Як відомо, значна частина інвалідів погано матеріально забезпечена. Невеликі розміри соціальної допомоги від держави та особливі потреби таких людей не дозволяють підтримувати суспільно прийнятний рівень життя. Для сімей інвалідів, які тривалий час живуть у бідності, характерні нездорове харчування, недоступність сучасної медичної допомоги, психологічні стреси, ранні смерті, вимушена відмова від народження дітей, неможливість дати їм нормальну освіту, відсутність можливості для нормального відпочинку тощо.

Незважаючи на певні зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, в українському суспільстві ще мало змінилися стереотипи у ставленні до інвалідів – ідея рівних прав та надання рівних можливостей інвалідові ще не є загальноновизнаною, так само мало змінилося ставлення до проблем інвалідів з боку фахівців – бракує сучасних підходів до питань соціального захисту інвалідів.

Слід відмітити, що й тепер зазначені проблеми суттєво не вирішилися і продовжують бути актуальними для українського суспільства. Постійна позитивна

динаміка зростання пенсійних і соціальних виплат інвалідам є недостатньою для їх соціального захисту, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні.

Такий стан свідчить про необхідність не тільки підвищення соціальних виплат інвалідам, але й про зміну технології їх розрахунку та надання. Так, забезпечення освітою дітей-інвалідів, які в майбутньому поповнять ряди дорослих інвалідів, перебуває на досить низькому рівні. Існуючі навчальні заклади не дають можливості реалізувати себе та мають безліч недоліків. Треба облаштувати заклади освіти відповідно до міжнародних стандартів, тобто зробити вільний від бар'єрів вхід до приміщення, облаштувати санвузли, забезпечити доступ на верхні поверхи школи, доступ до громадського транспорту.

Актуальним питанням є облаштування міського і приміського транспорту для перевезення інвалідів та виділення для їхніх автомобілів місць на автомобільних стоянках. Місцеві органи влади мають вжити відповідних заходів для оснащення автобусних, тролейбусних і трамвайних маршрутів принаймні одним транспортним засобом для перевезення людей з обмеженими фізичними можливостями. Необхідно також здійснювати закупівлю залізничних пасажирських вагонів, максимально пристосованих для перевезення цієї категорії осіб. Потребує організації служба супроводження інвалідів в аеропортах та вокзалах, забезпечення безперебійної роботи ліфтів та інших технічних засобів, призначених для інвалідів у візках та інших маломобільних груп населення.

Заслужовує на увагу досвід багатьох країн, які запровадили у загальноосвітніх закладах інтегроване навчання, що передбачає здобуття знань неповносправних осіб спільно зі здоровими дітьми. Така можливість дає змогу інвалідам значною мірою інтегруватися в середовище ровесників, а здорові діти вчаться допомогти та милосердю, відбувається зміна суспільних стереотипів щодо цієї категорії осіб.

Людина з інвалідністю об'єктивно має додаткові потреби, проблема створення відповідних умов для забезпечення її трудової діяльності та професійного навчання також набуває відповідного специфічного змісту і певних особливостей. Порядок створення, вимоги щодо таких робочих місць та фактичного працевлаштування на них інвалідів визначено відповідною постановою Кабінету Міністрів України. Цей порядок передбачає проведення атестації таких робочих місць спеціально створеною комісією підприємства за участю представників МСЕК, Держнаглядохоронпраці, громадських організацій інвалідів та їх пристосування відповідно до медичних рекомендацій для конкретної людини з особливими потребами [7].

Говорячи про невирішені проблеми осіб з функціональними обмеженнями, неможливо оминати наступні. Інваліди обмежені не лише у фізичних можливостях, але й часто у своїх правах. Серед них – не повною мірою забезпечується органами та установами охорони здоров'я право дітей-інвалідів на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу та пільгове забезпечення ліками; лікарськими консультативними комісіями при встановленні інвалідності не складаються індивідуальні програми реабілітації, за якими має проводитись фізична, психологічна, педагогічна адаптація та інтеграція цих дітей у суспільство; працівники інтернатних закладів не вживають заходів до встановлення правового статусу дітей, захисту їх майнових та житлових прав – пенсії оформляються із запізненням, діти не отримують аліментів, паспортів по досягненню 16 років, документів про інвалідність; неналежним є стан працевлаштування дітей-інвалідів, насамперед випускників спеціальних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів [5].

Але необхідно засвідчити і про певні досягнення у вирішенні проблем людей з особливими потребами. На сьогодні завершено формування Централізованого банку даних з проблем інвалідності в частині забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації. До реєстру реабілітаційних установ системи Мінпраці Централізованого банку даних з проблем інвалідності введено 67 реабілітаційних установ, 9 санаторно-лікувальних

закладів та 21 центр обліку бездомних громадян. Крім того, введені заходи та засоби, передбачені Державною типовою програмою інвалідів. Нині здійснюється наповнення даними, що містяться в індивідуальних програмах реабілітації інвалідів і дітей-інвалідів, а також щодо забезпечення цієї категорії населення спецавтотранспортом, надання матеріальної допомоги, санаторно-курортних путівок.

В Україні існують місця, де можуть кардинально змінити життя на краще тим, хто має бажання здобути професію та працювати. Це державні соціальні установи Міністерства праці та соціальної політики України – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, Міжрегіональний центр професійної, медико-соціальної реабілітації інвалідів «Примор'я» у місті Євпаторія, Вінницький міжрегіональний центр «Поділля» та багато інших. Загалом на сьогодні в Україні налічується 612 реабілітаційних установ (центрів та відділень реабілітації), з них 110 недержавних установ, 502 – державної та комунальної форми власності, з яких функціонують у системі Міністерства праці та соціальної політики України 229 установ [4].

За концепцією діяльності Всеукраїнського центру професійної реабілітації планується розвивати такі напрями: створення в державі цілісної системи професійної реабілітації інвалідів і підвищення кваліфікації спеціалістів регіональних центрів професійної реабілітації, забезпечення сприятливих психологічних і правових умов та гарантій для реалізації права інвалідів на працю в суспільстві. В Україні працюючих інвалідів налічується близько 20%, при тому, що кількість інвалідів працездатного віку становить 1,5 млн осіб, серед яких працює майже 443 тис.

Виходячи з концепції Міжнародної організації праці, конвенцій ООН з прав людини, що спрямовані на профілактику інвалідності, система реабілітації повинна розпочинатись у клініці, де знаходиться хворий після лікування тяжкого захворювання або травми, з реабілітаційного відділення. Такі відділення можуть бути кількох видів, але з-поміж них реабілітаційні відділення з фізичною та соціально-психологічною реабілітацією, а також реабілітаційні відділення з фізичною, соціально-психологічною реабілітацією і трудовою терапією дають людині змогу відновити навички виконання професійних рухів та реалізацію своїх здібностей.

Викладені вище шляхи вирішення проблем інвалідів дозволяють сформулювати та запропонувати відповідні заходи.

По-перше, створення системи ознайомлення інвалідів зі своїми правами в усіх сферах життя. Інваліди, їхні сім'ї і організації повинні бути цілком проінформовані всіма наявними засобами про права, що містяться в декларації «Про права інвалідів» від 9 грудня 1975 року. Конвенція ООН про права інвалідів була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року і набула законної сили 3 травня 2008 року. Україна підписала Конвенцію та Факультативний протокол до неї 24 вересня 2008 року, ратифікувала їх 16 грудня 2009 року, а з 6 березня 2010 року Конвенція про права інвалідів набула законної сили в Україні.

По-друге, здійснення реформування стаціонарних установ для інвалідів та переведення фінансування на створення допоміжних служб, які дадуть змогу людям з інвалідністю жити без відриву від соціуму. Забезпечення можливості безперешкодного отримання реабілітаційних послуг за місцем проживання інваліда, в тому числі розширення спектра надання соціальних послуг недержавним сектором.

По-третє, посилення державного нагляду за дотриманням роботодавцями квоти на працевлаштування інвалідів та забезпечення належних умов праці. Прийняття нової Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2015 року, замінивши одну-їменну програму на період до 2011 року [3].

Нагальною потребою є збільшення кількості інформаційних, освітніх, художніх і дитячих програм і, відповідно, обсягів фінансування виробництва і

розповсюдження телепрограм із використанням сурдоперекладу та субтитрування. Інформаційні програми на телебаченні повинні виходити в ефір із застосуванням субтитрів та мови жестів. У цьому зв'язку необхідно запровадження спеціальних навчальних програм з підготовки сурдоперекладачів.

На думку експертів ООН, забезпечення участі людей у прийнятті рішень, які безпосередньо зачіпають їхні інтереси, – найважливіший принцип демократії. У цьому плані організації інвалідів виражають потреби своїх членів. До країн з високоорганізованою політикою щодо інвалідів Україну зараховують за критерієм наявності, активності та ролі у прийнятті рішень неурядових організацій.

У нашій країні громадські організації відіграють велику роль у наданні соціальної допомоги інвалідам. Діяльність неурядових організацій інвалідів є важливим фактором допомоги у розвитку культури, освіти, охорони здоров'я, вирішенні їхніх проблем, їх соціалізації і залучення до активного суспільного життя. Тому органи виконавчої влади соціального захисту повинні бути зорієнтовані на найкращу взаємодію з громадськими організаціями інвалідів та різними благодійними організаціями. Із загальної кількості в українському суспільстві громадських об'єднань, яких налічується близько 18 тис., понад 900 організацій зосереджують свою діяльність на проблемах інвалідів.

Основною метою діяльності будь-яких об'єднань інвалідів є використання розумового і фізичного потенціалу людей з обмеженими функціональними можливостями для налагодження процесу особистої реабілітації, інтеграції інвалідів у суспільство, поступове забезпечення рівних можливостей для цієї категорії населення, сприяння захисту їхніх прав, створення умов для виконання людьми з обмеженими функціональними можливостями в повному обсязі своїх обов'язків як членів суспільства.

Ряд неурядових організацій майже всіх регіонів України захищають права дітей-інвалідів. В останні роки помітно активізувався жіночий рух в Україні. Жіночі організації підтримують жінок з фізичними вадами у нових соціально-економічних умовах, допомагають їм розкрити і реалізувати свій потенціал у суспільно-громадському житті [8].

Одночасно відбувається процес зміни організації діяльності громадських об'єднань інвалідів для розв'язання проблем інвалідів, що визначає новий характер взаємодії органів державної влади та громадських організацій. Інтеграція людей з особливими потребами відбувається не лише в суспільстві, але і в самих громадських організаціях, де поряд із людьми, що мають певні фізичні та психічні вади, працюють здорові люди, що дає можливість ефективнішої співпраці у вирішенні проблем людей з особливими потребами [6].

Для людей з обмеженими фізичними можливостями основними мотивами до об'єднання в громадські організації є можливість змін у житті, можливість відчувати свою значимість та потрібність для суспільства. Проте іноді зовсім інші мотиви активізують таких людей до вступу в таку організацію. Це задоволення потреби у спілкуванні та прагнення користуватися перевагами та можливостями члена громадської організації.

Участь людей з особливими потребами у традиційних громадських організаціях збільшує шанси на інтеграцію таких людей у суспільство. Адже ставлення здорових до інвалідів можна покращити шляхом безпосереднього спілкування та спільної діяльності, пізнання особистісних особливостей людини, маркованою хворобою, її здібностей, проблем. Мається на увазі довготривалий контакт, який надає можливість взаємодопомоги [1].

Так, всеукраїнська програма «Безбар'єрна Україна» стала знаковою подією, засвідчивши, що наше суспільство дедалі переймається проблемою обділених долею людей, прагне створити умови для їх повноцінного розвитку та реалізації можливостей. Однак розуміння терміну «безбар'єрна» носить досить однобокий характер. Чомусь найбільше уваги приділяється спорудженню пандусів, тоді як не менш важливі проблеми деяких нозологій інвалідів практично залишилися непоміченими.

Таким чином, потребує вдосконалення співпраця держави і громадських організацій інвалідів, зокрема вона має відображатися у законі про державний бюджет, в інших основоположних законах, рішеннях уряду, міністерств, місцевих органів влади. Важливо сприяти громадським організаціям інвалідів у здійсненні моніторингу реалізації державної політики у сфері забезпечення прав осіб з обмеженими фізичними можливостями. Необхідно створити умови для зміни негативних стереотипів і ставлення до неповносправних людей в українському суспільстві на основі досягнення соціальної солідарності і соціальної справедливості та сприяти утвердженню загального принципу: «Дивись на мене як на рівного».

Бібліографічні посилання

1. **Базиленко А. К.** Ми – вони: до питання інтеграції осіб з функціональним обмеженням здоров'я [Електронний ресурс] / А. К. Базиленко // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2010_16/Bazilenk.pdf
2. **Дікова-Фаворська О. М.** Специфічні групи осіб з обмеженими можливостями здоров'я у фокусі соціології [Текст] / О. М. Дікова-Фаворська. – Житомир: Полісся, 2009. – 488 с.
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [Електронний ресурс] / Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15.
4. **Іванова І. Б.** Проблеми соціально-психологічної адаптації інвалідів [Текст] / І. Б. Іванова // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. «Інтеграція аномальної людини в сучасній системі соціальних відносин». – К., 1994. – С. 32-34.
5. Офіційний сайт Мінпраці України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=34941
6. **Пасіченко С. В.** Громадські організації інвалідів як структурний елемент громадського суспільства [Електронний ресурс] / С. В. Пасіченко // Режим доступу: www.radnuk.info/statti/226-admin-pravo/3510-2010-01-23-15-05-58.html
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року» від 12.05.2007 р. № 716 [Електронний ресурс] / Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=716-2007-%EF.
8. **Тарасенко О. А.** Моделі інвалідності [Електронний ресурс] / О. А. Тарасенко // Режим доступу: http://aupam.narod.ru/pages/sozial/modeli_invalidnosti/oglavlenie.html

Надійшла до редколегії 21.02.2012